

فصل پنجم

توانمندی های استان آذربایجان غربی

درس دوازدهم: گردشگری در استان آذربایجان غربی «سرزمین زیبایی‌ها»

به تصاویر زیر نگاه کنید و بگویید چرا استان آذربایجان غربی جزء استان‌ها و قطب‌های برتر در زمینه گردشگری است. روز جهانی جهانگردی و روز جهانی موزه و میراث فرهنگی را در تقویم پیدا کنید.

شکل ۲-۵- بازار فرش ارومیه

شکل ۱-۵- دریاچه مارمیشو

شکل ۴-۵- آبشارسلوک ارومیه

شکل ۳-۵- عمارت کلاه فرنگی ماکو

استان آذربایجان غربی با برخورداری از تمدن کهن، آثار تاریخی غنی و جاذبه‌های متعدد فرهنگی و طبیعی به‌عنوان یکی از قطب‌های مهم فرهنگی و گردشگری ایران و جهان محسوب می‌شود. مهم‌ترین توانمندی‌های گردشگری استان عبارت‌اند از:

- ۱- شرایط آب و هوایی مناسب، تنوع پوشش گیاهی، رودها، چشمه‌ها، غارها، آبشارها، پارک‌های جنگلی، جزایر، گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری، جلگه‌ها و دامنه‌های پراز گل‌های وحشی
- ۲- قلعه‌ها، دژها، مساجد، بازارها، اماکن و بناهای تاریخی
- ۳- تاکستان‌ها، توتستان‌ها و باغات اطراف شهر ارومیه، سوغات نقل و بیدمشک ارومیه، فالیچه‌های تکاب، دست‌بافت‌های عشایر و روستاییان، لباس‌های رنگی و محلی و از همه مهم‌تر مردم خونگرم و مهمان‌نواز
- ۴- همجواری با سه کشور، ترکیه، جمهوری آذربایجان و عراق که موقعیت خاصی برای گردشگری استان ایجاد کرده است. با توجه به توانمندی‌های ذکر شده، این استان را می‌توان «سرزمین زیبایی‌های» ایران نامید.

شکل ۵-۶- آبشار شلماش

شکل ۵-۵- نقل ارومیه

توانمندی‌های استان

جاذبه‌های گردشگری استان آذربایجان غربی را می‌توان به بخش‌های زیر تقسیم کرد:

۱- طبیعت‌گردی

در ایران چه روزی را روز طبیعت نام‌گذاری کرده‌اند؟

شکل ۷-۵- چمن متحرک چملی تکاب

تفرجگاه‌ها از مراکز مهم طبیعت‌گردی و گذران اوقات فراغت استان به شمار می‌روند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: سواحل دریاچه ارومیه، تفرجگاه بند، نازلو، دره شهدا، دریاچه مارمیشو، پیست اسکی خوشاکو در ارومیه، تفرجگاه فیروزق، چشمه زلزله پَسک در خوی، غار سهولان، دریاچه پشت سد مهاباد، چشم ثریا در ماکو، جنگل‌ها و آبشار شلماش در سردشت و ...

شکل ۸-۵- تفرجگاه تابستانی

دریاچه ارومیه : سینهم اوسته بسلنوب دریالین دوز دریاسی وارثیری گرسویلیهم من دنیانین دوزدانیمه روی سینهم دریاچه نمک دریاهاى دنیا پرورش یافته است جا دارد اگر بگویم من نمکدان دنیا هستم) دریاچه ارومیه مهم ترین جاذبه طبیعی گردشگری استان است که مهم ترین جاذبه های آن عبارت اند از :

۱- شن های گرم، لجن مخصوص و آب دریاچه ارومیه که بسیاری از بیماری های پوستی، عفونی و روماتیسمی را درمان می کند.

۲- وجود جزایر زیبا و منحصر به فرد دریاچه ارومیه و وجود زیستگاه های بکر و دست نخورده آن

۳- وجود نوعی سخت پوست به نام آرتمیا - اورمیانا (میگوی آب های شور)

۴- توان های تحقیقاتی و آموزشی دریاچه

۵- بزرگراه و پل میانگذر شهید کلانتری

۶- پوشش گیاهی و حیات وحش پارک ملی دریاچه ارومیه

شکل ۹-۵- آرتمیا

شکل ۱۰-۵- فلامینگو

فعالیت

- آیا می توانید موارد دیگری به جاذبه های طبیعی دریاچه ارومیه اضافه کنید.

شکل ۱۱-۵- چشم اندازی از دریاچه ارومیه

شکل ۱۲-۵- بزرگراه شهید کلانتری بر روی دریاچه ارومیه

توانمندی‌های استان

غار آبی - خاکی سهولان : این غار در ۳۵ کیلومتری شهر مهاباد قرار دارد و یکی از زیباترین و شگفت‌انگیزترین غارهای طبیعی ایران است. غار سهولان از چند حوضچه بزرگ که به وسیله دالان‌های آبی به هم متصل شده‌اند، تشکیل شده است. ارتفاع سقف غار از سطح آب در حوضچه آخر ۵۰ متر و عمق آب در حوضچه وسط ۳۵ متر است. این غار پس از غار علی‌صدر همدان دومین غار آبی و خاکی ایران است که همه ساله هزاران نفر را جذب می‌کند. آیا در شهرستان محل زندگی شما هم غار مهمی وجود دارد؟

شکل ۱۴-۵- غار بام فرهاد ماکو

شکل ۱۳-۵- غار سهولان در مهاباد

جنگل‌های جنوب غربی استان : جنگل‌های زیبا، به صورت پراکنده در نوار جنوب غربی استان و پیرامون دره زاب کوچک و ارتفاعات اطراف سردشت و پیرانشهر جای گرفته‌اند و مساحتی حدود ۶۰ تا ۸۰ هزار هکتار دارند. این جنگل‌ها دارای چشم‌انداز بسیار زیبایی‌اند که چشم هر بیننده‌ای را خیره می‌کنند.

فرهنگ‌سازی گردشگری

- ۱- هرگز از درون غار و سایر بخش‌های طبیعت چیزی را به‌عنوان یادگاری جدا نکنیم.
- ۲- فتح یک قله یا غار افتخار بزرگی است. این ارزش را با نوشتن یادگاری به ضد ارزش تبدیل نکنیم.
- ۳- از نوشتن یادگاری روی تابلوهای راهنما و تنه‌های درختان و دیوارها پرهیزیم.
- ۴- هرگز در طبیعت اقدام به بوته‌کشی نکنیم.
- ۵- در نزدیکی درختان آتش روشن نکنیم.

شکل ۱۵-۵- جنگل‌های سردشت

۲- گردشگری درمانی

همانطور که قبلاً خواندید، در قسمتی از نقاط استان :

- ۱- آبگرم‌ها و آب معدنی‌های متعددی با خواص ویژه‌ای وجود دارند که در طول سالیان متمادی از آنها استفاده شده است.
- ۲- لجن درمانی، شن درمانی و نمک درمانی دریاچه ارومیه نیز از دیر باز اهمیت فراوانی داشته است.
- ۳- در سال‌های اخیر تعداد زیادی از مردم کشورهای مجاور جهت استفاده از امکانات پزشکی، بیمارستان‌های مجهز، پزشکان مجرب و گذران دوران نقاهت به استان آذربایجان غربی روی آورده‌اند.

شکل ۱۶-۵- آب معدنی کانی گراوان در سردشت

شهرستان محل زندگی شما کدام جاذبه گردشگری درمانی را دارد؟

- ۱- .....
  - ۲- .....
  - ۳- .....
- ۳- گردشگری تاریخی و فرهنگی

آیا می‌دانید

استان آذربایجان غربی سرزمین ادیان و شاهراه تمدن‌ها و فرهنگ‌های ایران است و دارای آثار فراوانی در این زمینه است؟

شکل ۱۷-۵- حمام شیخ سلماس

شکل ۱۸-۵- دروازه سنگی خوی

شکل ۱۹-۵- مقبره سید صدرالدین - چالدران

در این استان بیش از ۲۰۰۰ اثر و یادمان تاریخی، فرهنگی و هنری از ادوار مختلف وجود دارد که دو اثر ارزشمند تخت سلیمان در تکاب و قره کلیسا در چالدران در فهرست آثار جهانی به ثبت رسیده‌اند و به همراه گوی تپه ارومیه، تپه اهرنجان سلماس، تپه کردلر ارومیه، تپه حسنلو نقده و دژ بسطام قره ضیاءالدین و ... دارای شهرت جهانی‌اند و نقش مهمی را در جلب و جذب گردشگران ایفا می‌کنند. بنابراین استان آذربایجان غربی را می‌توان شاهراه تمدن‌ها و فرهنگ‌های ایرانی نامید.

شکل ۲۱-۵- مقبره فخریگانه - مهاباد

شکل ۲۰-۵- مقبره شمس تبریزی - خوی

آیا می دانید

یادبود قلاچی بوکان تنها اثر ارزشمند به خط آرامی کهن در ایران است؟

بیشتر بدانیم

شکل ۲۲-۵- تپه حسنلو - نقده

از جمله مهم ترین جاذبه های تاریخی و فرهنگی استان می توان به موارد زیر اشاره کرد :
تپه حسنلو : تپه باستانی حسنلو در ۲۲ کیلومتری شهر نقده و در ۴۵ کیلومتری جاده ارومیه به مهاباد، در کنار روستای حسنلو واقع شده است. این تپه شهرت جهانی دارد و بقایای یک شهر دژمانایی است. جام طلایی حسنلو در این تپه کشف شده است. قدمت تپه حسنلو به ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد می رسد.

آیا می‌دانید

تپه حسنلو بزرگ‌ترین شهر و دژ عصر آهن در خاورمیانه است؟

— قلعه و دژ باستانی بسطام: یکی از بزرگ‌ترین محوطه‌های باستانی اورارتویی جهان به شمار می‌رود و از نظر وسعت، سومین محوطه اورارتویی شناخته شده در دنیاست. این قلعه طبق کتیبه‌ای توسط پادشاه اورارتویی در حد فاصل بین سال‌های ۶۴۵ تا ۶۸۵ قبل از میلاد ساخته شده است. این قلعه در بالای کوهی در کنار روستای بسطام در قره‌ضیاءالدین در شهرستان چاپاره قرار دارد و دارای دیوارهای مستحکم سنگی است.

— تخت سیلمان: تخت سیلمان و مجموعه آثار باستانی و تاریخی آن یکی از مهم‌ترین و مشهورترین مراکز تاریخ و تمدن ایران و جهان محسوب می‌شود. این مجموعه در ۴۵ کیلومتری شمال شرقی شهر تکاب واقع شده است و شامل آثاری از دوره ساسانی و ایلخانی است. یکی از سه آتشکده مهم و معتبر عهد ساسانی یعنی آتشکده آذرگشنسب نیز در این مجموعه است که خسرو پرویز نیز کاخی در جوار آن ساخته است. دوره رونق و عمران مجدد آن مربوط به زمان حکمرانی دومین ایلخان مغول و برادرزاده هلاکوخان یعنی آبا قاخان است که آنجا را به عنوان قصر تابستانی خود انتخاب کرد.

— کتیبه خان تختی: این نقش برجسته دوره ساسانی در ۱۶ کیلومتری شهر سلماس، روی سنگ صاف و بزرگی در کوه پیرچاوش کنده شده است. در این کتیبه دو نفر سوار بر اسب نقش شده‌اند. احتمالاً این دو سوار، یکی اردشیر پادشاه نامدار ساسانی و دیگری پسرش «شاپور اول» است. در این نقش دو نفر پیاده نیز دیده می‌شوند.

شکل ۲۴-۵- کتیبه کله شین - موزه ارومیه

شکل ۲۳-۵- کتیبه خان تختی - سلماس

— کاخ موزه باغچه جوق ماکو : این بنا به فاصله ۲ کیلومتری سمت غرب جاده ماکو - بازرگان در روستای باغچه جوق واقع شده است. این کاخ توسط اقبال السلطنه ماکویی از حکام مقتدر اواخر دوره قاجاریه و یکی از سرداران مظفرالدین شاه ساخته شده است که با ۲۵۰۰ متر مربع زیربنا داخل باغ باصفایی واقع شده است و در نوع خود منحصر به فرد است.

شکل ۲۵-۵- باغچه جوق ماکو

— پل میرزا رسول : پل میرزا رسول در غرب شهرستان میاندوآب و در ۳ کیلومتری جاده میاندوآب - مهاباد بر روی رودخانه سیمینه رود (تاتائو) ساخته شده است. این پل ظاهراً توسط میرزا رسول و در اوایل دوره قاجار احداث شده است.

موزه‌ها : آثار کشف شده از تپه‌ها، قلعه‌ها و بناهای تاریخی و... استان در موزه‌های ارومیه، خوی، میاندوآب، نقده و موزه باغچه جوق ماکو نگهداری می‌شود. موزه تاریخی ارومیه نیز از مکان‌های جذب گردشگران داخلی و خارجی به‌شمار می‌رود.

شکل ۲۷-۵- پل قالاتاسیان سردشت

شکل ۲۶-۵- پل میرزا رسول در میاندوآب

فعالیت

- ۱- با کمک دبیر خود درباره یکی از جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی شهرستان خود روزنامه دیواری تهیه کنید.
- ۲- درباره یکی از آثار تاریخی و فرهنگی شهرستان‌های ماکو، ارومیه، سلماس، خوی، مهاباد و تکاب عکس تهیه و در کلاس ارائه کنید.

۴- گردشگری مذهبی و زیارتی

– آیا شهرستان محل زندگی شما جاذبه‌های مذهبی و زیارتی دارد؟

– تصاویری از مراسم مذهبی شهرستان محل زندگی خود تهیه و به کلاس ارائه کنید.

استان آذربایجان غربی یکی از قطب‌های مهم تمدن بشری و سرزمین ادیان ایران است. از زمان‌های گذشته پیروان ادیان و مذاهب مختلف در این استان زندگی می‌کردند. زرتشت پیامبر ایرانی در اطراف دریاچه ارومیه به دنیا آمده است، تعدادی از حواریون و پیروان زرتشت و حضرت مسیح (ع) و چند تن از اصحاب صدر اسلام در این استان مدفون‌اند.

در این استان صدها امامزاده، مسجد، کلیسای قدیمی و... وجود دارد. مراسم عزاداری و سوگواری مذهبی مردم استان در روز عاشورای حسینی و مراسم جشن مولود خوانی در مناطق کردنشین و مراسم مذهبی ارامنه در قره کلیسا، همه ساله تعداد زیادی از گردشگران را جذب و جلب می‌کند.

از مهم‌ترین جاذبه‌های مذهبی استان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

امامزاده تازه شهر سلماس: این امامزاده در پنج کیلومتری شهر سلماس قرار دارد و مدفن چهار تن از فرزندان حضرت

امام علی النقی (ع) به اسامی «اسحاق بن محمد، ابراهیم بن محمد، محمود بن عمر، جعفر بن محمد» و زیارتگاه عاشقان اهل بیت عصمت و طهارت است. این امامزاده از سده‌های گذشته زیارتگاه مردم تازه شهر سلماس بوده است.

شکل ۲۸-۵- امامزاده برکشلوی ارومیه

شکل ۳۰-۵- امامزاده تازه شهر سلماس

شکل ۲۹-۵- امامزاده سید بهلول (ع) - خوی

دیگر امامزاده‌های مهم استان عبارت‌اند از: برکشلوی ارومیه، سید بهلول خوی، میر هادی خوی، سید یعقوب خوی بقعه دیزج تکیه: این مقبره مدفن یکی از نوادگان امام موسی کاظم (ع) است و در ۱۵ کیلومتری جنوب شرقی ارومیه قرار دارد. بنای این بقعه از آجر ساخته شده و مربوط به دوره قاجار است. بقعه‌های متبرکه استان عبارت‌اند از: بقعه دیزج ارومیه، بقعه ذهبیه خوی و بقعه ایوب در تکاب

شکل ۳۱-۵- بقعه دیزج تکیه

برای مطالعه

شکل ۳۲-۵- مسجد سردار - ارومیه

شکل ۳۳-۵- مسجد جامع ارومیه

شکل ۳۴-۵- مسجد جامع مهاباد

مسجد جامع ارومیه : مسجد جامع یکی از آثار کهن و قدیمی شهر تاریخی ارومیه است. این مسجد در میان بازار قدیمی شهر واقع شده است. برخی معتقدند این بنا ابتدا آتشکده بوده و بعد از تسلط مسلمین ویران شده است. سپس در قرن هفتم (هجری قمری) روی آن مسجدی ساخته شد. این بنا شامل مجموعه آثاری از دوره‌های مختلف به شرح زیر است :

- شبستان گنبددار قدیمی که هسته اولیه بنا را تشکیل و قدمت آن به دوره سلجوقی می‌رسد.

- محراب گچبری گنبدخانه که پس از محراب مسجد جامع اصفهان بزرگ‌ترین محراب گچبری شده در دوره ایلخانی است.

- چهلستون قدیمی متصل به شبستان گنبددار
- حجره‌های اطراف صحن مسجد که مربوط به دوره زندیه است.

مسجد مطلب‌خان خوی : در بافت قدیمی شهرستان خوی واقع شده و بنای اولیه آن مربوط به دوره ایلخانی است. این مسجد در اوایل دوره قاجاریه مرمت و نوسازی شده است. مشخصه مهم بنا، روباز بودن شبستان آن است.

مسجد جامع مهاباد : قدمت این مسجد به زمان حکومت شاه عباس اول صفوی و حکمرانی بداق‌السلطان می‌رسد. این مسجد به مسجد سرخ «مزگوتی سُور» نیز معروف است و قدیمی‌ترین بنای تاریخی دوره اسلامی در شهر مهاباد است که از زیباترین بناهای تاریخی استان به شمار می‌رود.

مساجد مهم دیگر استان عبارت‌اند از : مسجد سردار و مناره در ارومیه، مسجد حمامیان بوکان، چورس قره ضیاء‌الدین، مساجد داش آغلیان، سیدالشهدا، شیخ ملاحسن در خوی و . . .

مسجد جامع بوکان : این مسجد در کنار تپه قدیمی قلعه سردار در بوکان قرار دارد. این مسجد در سال ۱۲۶۸ با ۱۲ گنبد و ۶ ستون از سنگ‌های آهکی بنا شده است. این مسجد یکی از بناهای تاریخی و مذهبی است که از محبوبیت خاص و عام مردم برخوردار است که هر هفته مراسم نماز جمعه در آن برگزار می‌شود.

قره کلیسا در چالدران : این کلیسا که به کلیسای تاتائوس هم معروف است، یکی از قدیمی‌ترین کلیساهای عالم مسیحیت به‌شمار می‌رود و مزار یکی از مبشران حضرتن مسیح (ع) به نام تاتائوس است. بنای آن در دو قسمت متعلق به قرن هفتم و دوازدهم میلادی است. این کلیسا بر فراز تپه‌ای در دشت چالدران بنا شده و همه ساله تعداد کثیری از ارامنه داخل و خارج کشور در مرداد ماه جهت شرکت در مراسم ویژه مذهبی از این کلیسا دیدن می‌کنند.

از دیگر کلیساهای مهم استان می‌توان به کلیسای سیر، ننه مریم و حضرت مریم در ارومیه، سورپ سرکیس، مله‌ذان در خوی، هفتوان در سلماس و... اشاره کرد.

شکل ۳۵- مسجد جامع بوکان

شکل ۳۸- کلیسای مله‌ذان خوی

شکل ۳۷- کلیسای زورزور در ماکو

شکل ۳۶- قره کلیسا در چالدران

شکل ۴۰- کلیسای سیر - ارومیه

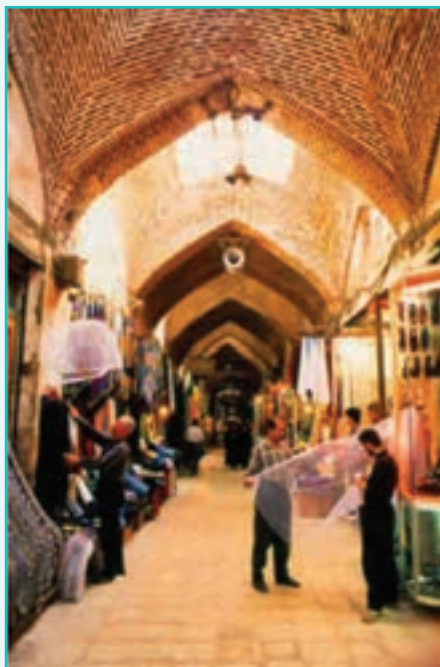

شکل ۳۹- کلیسای ننه مریم - ارومیه

۵- گردشگری اقتصادی

موقعیت جغرافیایی و همجواری استان با سه کشور ترکیه، آذربایجان و عراق، هم‌کیشی و هم‌زبانی ساکنان دو سوی این کشورها، وجود هفت بازارچه مرزی و نه گمرک فعال و نمایشگاه‌های بین‌المللی زمینه‌های مساعدی را برای توسعه گردشگری اقتصادی در این استان به وجود آورده است و توجه بازرگانان و تجار داخلی و خارجی را به آن جلب کرده است. در این استان دو بازار سنتی سرپوشیده ارومیه و خوی وجود دارند که دارای ویژگی‌های منحصر به فردند و همه ساله هزاران نفر را به سوی خود جلب می‌کنند.

بیشتر بدانیم

شکل ۴۱-۵- بازار خوی

بازار ارومیه: این بازار در مجموعه بافت قدیمی شهر قرار دارد. قدیمی‌ترین بخش‌های باقی مانده آن به دوره صفویه تعلق دارد. در بازار ارومیه هر راسته از سبک و شکل خاص دوره خود پیروی می‌کند و بقایای به جا مانده نمایانگر ذوق معماری دوره‌های مختلف است. سردر ورودی اصلی بازار ارومیه یکی از زیباترین جلوه‌های قدیمی معماری ایران است. این بازار هسته مرکزی خرید و فروش اهالی منطقه است. درون بازار مسجد جامع ساخته شده که قبلاً با آن آشنا شدیم.

بازار قدیمی خوی: این بازار، بازمانده بازار وسیع و قدیمی خوی است. بازار خوی و دروازه سنگی، بقایای به جا مانده دیوار شهر قدیم خوی و خندق پشت آن است که مجموعه کاملی از شیوه شهرسازی در دوره‌های افشار، زندیه، قاجاریه و اوایل پهلوی را نشان می‌دهد. این بازار فاقد تزئینات خاص گچبری، کاشی‌کاری و کتیبه است.

بحث کنید و پاسخ دهید

به نظر شما بازارهای سنتی و سرپوشیده استان در گذشته چه نقش‌هایی داشتند؟ به کمک دبیر و اعضای گروه

خود بحث کنید.

۶- گردشگری سیاسی

موقعیت خاص جغرافیایی و همجواری با سه کشور خارجی، وجود حدود ۸۲۳ کیلومتر مرز مشترک با این کشورها و اهمیت مرزهای آن و روابط دیپلماتیک با این کشورها موجب توسعه گردشگری سیاسی در استان آذربایجان غربی شده است. مسافرت مسئولان عالی رتبه کشورهای همسایه، شرکت در اجلاس و مجامع بین‌المللی و جشن‌های ملی، مذهبی و سمینارهای سیاسی شکل‌هایی از گردشگری سیاسی به شمار می‌روند.

۷- گردشگری جنگ («بازدید از نقاط یادمانی دوران دفاع مقدس استان آذربایجان غربی»)

همه ساله هزاران نفر به یاد شهدای جنگ تحمیلی و فداکاری مردم استان آذربایجان غربی از نقاط به یاد ماندنی دوران دفاع مقدس بازدید می‌کنند. بعضی از این مناطق عبارت‌اند از:

۱- شهر اشنویه: نقطه یادمانی عملیات قادر و شهدای اشنویه در سه راهی پوش آباد اشنویه (محل شهادت امیر سرلشگر حسن آبناسان فرمانده لشکر ۲۳ نیروی مخصوص نزاجا)

۲- نقطه یادمانی محل دفن ۸ شهید گمنام در تپه نورالشهدای پارک جنگلی ارومیه

۳- نقطه یادمانی شهدای حاج عمران (عملیات‌های والفجر ۲، کربلای ۲، کربلای ۷ و...) در محور پیرانشهر - ترمچین

۴- نقطه یادمانی زندان دولتو و محل به شهادت رسیدن بیش از ۵۰ نفر از آزادگان سرافراز جمهوری اسلامی ایران در اثر

بمباران هوایی رژیم بعثی عراق

۵- نقطه یادمانی شهدای بمباران شیمیایی شهرستان سردشت در ورودی شهر

۶- نقطه یادمانی شهدای جنگ تحمیلی مناطق سردشت در دامنه ارتفاعات بلفت و دویاز در مسیر سردشت، بیوران،

بردپهن، کیله، قلعه دیزه

و غیره ...

شکل ۴۲-۵- یادمان شهدای گمنام حاج عمران - پیرانشهر